

AZ UGARTYÚK (BURHINUS OEDICNEMUS) ELŐFORDULÁSA ÉS ÖKOLÓGIAI VISZONYAI MAGYARORSZÁGON

Mödlinger Pál

Zoo, Budapest

Az ugartyúkkal kapcsolatos adatgyűjtésem közel 200 év magyar irodalmát öleli át 1782-től napjainkig. Az adatok gyűjtését 1976. 05. 30-án zártam le. Az előfordulási adatokat időbelileg két szakaszra bontottam: *A)* 1945 előtti és *B)* 1945 utánira. Az értékelő részben, amikor is a fészkelési adatokat az éghajlati elemek területi eloszlásával, ill. a talajtípusokkal vettem egybe, valamennyi fészkelési adatot figyelembe vettem.

Az adatok földrajzi rendszerezését Magyarország tájai szerint végeztem UDVARHELYI (1973) alapján. A földrajzi áttekintés során csak azokkal a tájakkal foglalkoztam, ahonnan biztos adattal rendelkezem. Természetesen egy-egy tájegység kihagyása nem minden esetben jelenti azt, hogy a *B. oediconemus* onnan hiányzik, hanem arra is utalhat, hogy a terület faunisztikai felmérése nem kielégítő (pl. Nyírség).

Az előfordulási-fészkelési adatok tájankénti eloszlása

I. Alföld

1. Mezőföld

A) 1945 előtt

Fürged, 1930. 04. 01. VASVÁRY M. egy itt lőtt példány gyomrában nünükét talált.

Tengelic, 1921. 11. 04. CSAPÓ D. észlelés, „néha fészkel”

— 1924. CSAPÓ D. „nyáron egy párt”.

B)

Csákvár, 1969. 06. 20. WARVAKOVSKY E. „... fészkelja az erdőtelepítés melletti fiatal kukoricásban volt. . .”

— Zámoly, 1971—75. WARVAKOVSKY E. „... a biotóp átalakítása miatt. . . nem észleltem. . .”

Gánt, 1974. 08. 02. WARVAKOVSKY E. „... az elhagyott bányaművelés területén 3 példány volt látható. . .”

Káloz, 1972. 10. 07. WARVAKOVSKY E. „szikes fövényen 1 példány”.

Sárkeresztúr, 1963. 10. 02. WARVAKOVSKY E. „... a dohányföldekről 5 példány repült fel.”

Vereb, 1960. 06. 19. WARVAKOVSKY E. „... köves, kopár hegyoldalon 1 példányt figyeltem meg”.

- Zámoly, 1961. 06. 15. TAPPER D. 2 esetben figyelt meg 1—1 példányt.
— 1963. 06. 15. TAPPER D. 1 példányt észlelt.
— 1967. 05. 09. WARVAKOVSKY E. 2 példányt figyelt meg.

2. Kiskunság

A)

- Bugac, 1934. 08. VERTSE A. „tipikus fészkelő itt”.
Izsák, 1898. 03. 29. GAÁL G. tavaszi érkezés.
— 1899. 04. 15. SCHENK J. tavaszi érkezés.
— 1901. 04. 18. VEZÉNYI Á. tavaszi érkezés.
— 1902. 04. 11. VEZÉNYI Á. tavaszi érkezés.
— 1903. 04. 10. SCHENK J. tavaszi érkezés.
— 1904. 03. 01. KOSZTKA L. tavaszi érkezés.
— 1905. 04. 06. SCHENK J. tavaszi érkezés.
— 1907. 04. 26. SCHENK J. tavaszi érkezés.
— 1908. 04. 05. SCHENK J. tavaszi érkezés.
— 1910. 04. 15. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
Kunszentmiklós, 1912. 04. 19. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
Örkénytábor, 1922. tavasza. Sz. L. tojások gyűjteményben. coll. ODERSZKY L.
Peszéradacs, 1932*. RADEZKY D. fészkelve találta.
Pusztavacs, 1896. 04. 29. GAÁL G. tavaszi érkezés.
Sőregpuszta, 1909. 04. 20. GRESCHIK J. tavaszi érkezés.
— 1910. 03. 08. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
— 1911. 04. 10. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
— 1913. 04. 10. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
— 1914. SCHENK J. érkezést észlelték.
— 1915. SCHENK J. érkezést észlelték.
— 1916. SCHENK J. érkezést észlelték.
Sövényháza, 1934. 08. 26. VASVÁRY M. lőtt példány testméretei.
— 1939. 04. 12. VASVÁRY M. lőtt példány testméretei.
Tápióbicske, 1924. 05. 22. RADEZKY J. fészkelés.
— 1932*. RADEZKY D. „fészkelve találtuk. . .”
Űrbó (?), 1923. 06. 01. ILOSVAI-VARGA I. gyűjteményében 2 tojás.
coll. CERVA F.
— 1927. CERVA F. „fészkel”.

B)

- Alsónémedi, 1962. 06. 10. FODOR T. fészkelés.
Apajpuszta, 1958. 05. 24. FODOR T. fészkelés.
— 1966. 07. 01. FODOR T. fészkelés.
Bugyi, 1958. 05. 20. FODOR T. fészkelés.
— 1959. 06. 01. FODOR T. fészkelés.
— 1961. 05. 18. FODOR T. fészkelés.
— 1964. 05. 26. FODOR T. fészkelés.
— 1964. 06. 19. FODOR T. fészkelés.
— 1966. 05. 20. FODOR T. fészkelés.
— 1968. 06. 02. FODOR T. fészkelés.

* A publikáció dátuma.

- Bugacpuszta, 1969. 05. 10. KAPOCSY GY. fészkelés.
 — 1970. 05. 03. KAPOCSY GY. fészkelés.
 — 1971. 05. 12. KAPOCSY—MÖDLINGER fészkelés.
 — 1972. 05. 02. KAPOCSY—MÖDLINGER 4 fészkaljat találtak.
 Dabas (Gyón), 1968. 04. 28. JANISCH M. 4 dürgő példányt figyelt meg feketefenyő-telepítésben.
 — 1974. 05. 17. MÖDLINGER P. 1 példány kukoricavetésben.
 Felsőbabádpuszta, 1973. 05. 27. NAGY A. 2 példányt észlelt.
 Fülöpháza, 1960. 06. 10. LŐRINCZ I. 1 példány észlelve, 5 példány szól.
 — 1974. 05. 27. MOLNÁR I. 2 példányt figyelt meg.
 — 1974. 06. 07. KAPOCSY—KONCZ 2 ad. figyelt meg, egy kb. 3 hetes fiókával.
 — 1975. 05. 03. BANKOVICS A. 1 példányt észlelt.
 — 1975. 05. 10. KAPOCSY—MÖDLINGER 2 fészkaljat találtak.
 — 1976. 05. 20. KAPOCSY—MÖDLINGER 1 fészkalj.
 Harkakötöny, 1973. 05. 06. TERNYÁK J. friss szántáson 3 példány.
 — 1973. 05. 19. TERNYÁK J. friss szántáson 1 példány.
 Homokszentlőrinc, 1972. 04. 26. KAPOCSY—MÖDLINGER a vasút melletti réten 1 pár.
 Inárcs, 1974. 05. SZAÁK T. keréknyomba rakott, széttaposott fészkalj.
 Kéleshalom, 1962. 05. 03. DOMBAY E. észlelés.
 — 1972. 07. 24. TRASER GY. szól.
 — 1974. 06. 10. SÁRA J. fészkelve találta, 2 fészkalj.
 Kiskunhalas, 1960. 05. 14. TERNYÁK J. „... költ: kukorica kapálása közben megtalálták tojásait”.
 Kistelek, 1970. 05. 09. BANKOVICS A. 2 példányt figyelt meg.
 — 1970. 06. 06. BANKOVICS A. fészkelés ritka gabonavetésben.
 Kunbaracs, 1955. 05. 08. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1959. 05. 09. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1959. 06. 04. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1959. 07. 12. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1962. 05. 09. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1962. 05. 20. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1964. 04. 22. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1964. 06. 29. NÉMETH M. fészkelés.
 — 1966. 07. 28. NÉMETH M. fészkelés.
 Kunfehértó, 1966. 07. 28. BANKOVICS A. 4 példányt (2+2) észlelt.
 — 1966. 07. 24. BANKOVICS A. 2 ad. és 2 juv. feketefenyő-telepítésben, „... az egyik fiatal még pelyhesnek látszott”.
 — 1966. 07. 29. BANKOVICS A. 2 példányt észlelt.
 Kunpeszér, 1969. 05. 30. FODOR T. fészkelés lucernában.
 — 1975. 05. 04. BANKOVICS A. „Festucetum pseudovinae assoc.-ban fészkel”.
 Kunszentmiklós, 1970. 05. 10. JANISCH M. 1 példányt észlelt.
 Mántelek, 1975. 05. 05. MÖDLINGER P. 1 példány feketefenyő-telepítésben.
 — 1976. 05. 23. MÖDLINGER P. fészkalja feketefenyő-telepítésben.
 Nagykáta, 1967. 05. 14. JANISCH M. a helybéliek szerint, költ.
 Ócsa, 1951. . . . HORVÁTH L. észlelés.
 — 1970. 08. 10. JANISCH M. „... a falu alatti krumpliföldeken repült fel előlem”.
 — 1975. 09. 05. SÁRA J. észlelés.

Orgovány, 1960. 09. 07. HORVÁTH L. a Term. Tud. Múzeum gyűjteményében.
coll. SZABÓ I.

Pusztaszer, 1968. 05. MARIÁN M. fészket talált.

— 1968. 05. 19. GYÓRY J. „... egy pár költött. . .”

— 1971. 06. 19. SÁRA J. „... a füves pusztán fiókákkal. . .”

Szakmár, 1958. 06. 29. RADEZKY J. „... kései költés. . .”

Tatárszentgyörgy, 1969. 06. 22. JANISCH M. öregek fiókákkal.

— 1972. 06. 02. MÖDLINGER P. 2 példány öreg szőlőben.

— 1971. 05. 26. BÉCSY L. 2 példány a Farkas-tanyánál.

Tázlár, 1972. 06. 15. MAGYAR L. 1 példányt észlelt

3. Észak-bácskai lösztábla

A) nincs adatom.

B)

Mátételke, 1961. 05. 28. RADEZKY J. fészkelés.

— 1962. 05. RÉKÁSI J. „... egyik zugpreparátornál találtam. . .”

— 1963. 05. RÉKÁSI J. az előbbi preparátornál „... minden év tavaszán, s ritkábban ősszel vonulásban . . . megjelenik”.

Vaskút, 1959. 05. 26. RADEZKY J. fészkelés.

4. Nyírség

A)

Nyíregyháza, 1923. 03. 27. NAGY L. vonuláson megf.

B) nincs adatom.

5. Hajdúság

A) nincs adatom.

B)

Hajdúsámson, 1970. 07. 05. ARADI Cs. feltételezi a költést.

6. Maros—Körös köze

A)

Békéscsaba, 1928. 10. 10. RÉTHY Zs. a Munkácsy Múzeum gyűjteményében volt 54.321.1. leltári számon.

— 1936. 10. 10. RÉTHY Zs. a Munkácsy Múzeum gyűjteményében volt 54.320.1. leltári számon.

Hódmezővásárhely, 1910. 03. 28. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.

B)

Hódmezővásárhely—Kishomok, 1952. 05. STERBETZ I. elhanyagolt szőlőben talalta fészket.

Kopáncs, 1963. 05. STERBETZ I. 1 példány burgonyaföldön.

Pusztatottlaka, 1961. 02. 10. KOVÁCS B. az Agr. Egy. Állattani Tanszék, Debrecen szertárában, coll. NAGY L.

Sasér, 1948. 06. STERBETZ I. erdőirtás, laza, homokos tisztásán talalta fészkelve.

— 1953 nyara. STERBETZ I. észlelése: 1 ad. napos csibékkal.

Szentes—Fertő, 1968. 06. 23. BOD P. egy egytojásos fészkalj.

— 1968. 07. 13. BOD P. teljes fészkalj.

- 1970. 08. 20. MOLNÁR L. 5 példány sziki gyepen.
  - 1972. 05. 06. MOLNÁR L. 2 példány kukoricavetésben.
  - 1973. 09. 12. BOD P. frissen feltört ugaron 8 példány. A madarak száma fokozatosan csökkent, az utolsó példány 10. 27-én vonult el.
- Szentes—Lapistó, 1971. 07. 11. BOD P. eltiport fészek.
- 1971. 08. 19. BOD P. költés, a fiókák kelése 08. 28.
  - 1973. 07. 14. BOD P. fészkelés.
  - 1974. 07. 13. BOD P. fészkelés.
  - 1975. 07. 18. BOD P. fészkelés.

7. Mátraalja és Bükkalja

A)

- Tura, 1905. 05. 20. NEMESKÉRY K. G. tavaszi érkezés.
- 1906. 04. 05. SCHENK J. tavaszi érkezés.
  - 1907. 04. 19. SCHENK J. tavaszi érkezés.
  - 1908. 03. 31. SCHENK J. tavaszi érkezés.
  - 1909. 03. 12. GRESCHIK J. tavaszi érkezés.

B)

Tura, 1950. 08. második fele. VERTSE A. „... homok tengődő kukoricásban 1 fiatal lőtt példányt találtam”.

8/a. Duna-völgy

A)

- Csömör, 1923. 08. 18. DORNING H. vonuláson.
- Göd, 1905. 05. 20. SCHENK J. érkezés.
- Mogyoród, dátum nélkül, DORNING H. 2 példány vonuláson.

B)

Dunavecse, 1973. 04. 09. MÖDLINGER P. egy ♂-et hoztak a ZOO-ba, melyet Miskahalom—Kopolya környékén fogtak.

8/b Dráva-mellék

A) *nincs* adatom,

B)

Istvándi, 1975. 05. 18. KÁRPÁTI L. feketefenyő-telepítésben 3 példányt figyelt meg, feltételezi a fészkelést.

9. Tisza menti árterek

A)

- Szeged—Horgos, 1894. 03. 28. LAKATOS K. érkezés.
- 1895. 04. 13. LAKATOS K. érkezés.
- Szeged—Mérgezierdő, 1936. 05. 02. OCSOVSZKY L. költés.
- 1938. 07. 05. NEMERE L. költés.
- Szeged—Fehértó, 1938. 06. 07. BERETZK P. fészkelés.

B)

- Baks, 1973. 07. 15. BOD P. egy egytojásos fészkalj.
- 1975. 08. 05. MOLNÁR GY. 2 ad. és 3 juv. példányt észlelt.
- Balmazújváros, 1959. 06. 09. SÓVÁGÓ M. 1 példány észlelése.
- Csanytelek, 1971. 08. 03. BANKOVICS A. füves pusztán 2 példányt.
- 1971. 09. 25. BANKOVICS A. ugyanott 5 példányt.
  - 1973. 08. 19. BANKOVICS A. ugyanott 4 példányt.

- Fegyvernek, 1962. 07. 11. HÖRÖMPÖLY M. lucernaföldön figyelt meg 2 példányt, feltételezi a fészkelést.
- Hortobágy—Ágotapuszta, 1971—75. ENDES M. „... évente költ 2—3 pár. . .”
- Hortobágy—Bekefenék, 1963. 06. 02. KAPOCSY GY. 1 pár költött.
- 1972. 05. 27. SÓVÁGÓ M. feltételezi a fészkelést.
- 1975. 07. 02. KOVÁCS B. „... fészkel biztosan a B.-en, de a fészekig nem mentem el”.
- 1975. 08. 27. KOVÁCS G. megfigyelve 2 példány.
- 1975. 09. 09. KOVÁCS G. megfigyelve 1 példány.
- Hortobágy—Kékes, 1966. 10. 19. KOVÁCS B. 5 példány észlelése
- 1967. 10. 28. KOVÁCS B. 4 példány.
- Hortobágy—Nagyiván, 1971—75. ENDES M. „... 1971 óta rendszeresen költ 2—3 pár”.
- 1974. 07. 19. BANKOVICS—HARASZTHY—JASZENOVICS 5 példányt észleltek.
- 1975. 09. 12. KOVÁCS G. 2 példányt figyelt meg.
- 1975. 09. 18. FINTHA I. megfigyelés és feltételezett költés.
- Hortobágy—Ökörföld, 1967. 08. 04. ARADI CS. fészkelés.
- Kunmadaras, 1971. 04. 07. FINTHA I. két fészkelő pár.
- Pély, 1972. ÓCSAY A. „... lőtt példány kitömött állapotban a vadórnel”.
- 1974. 04. 12. ÓCSAY A. a szikeseken 2 példány.
- 1974. 04. 14. ÓCSAY A. ugyanitt 3 példány.
- Szeged—Fehértó, dátum nélkül, „... őszi vonuláson, október végén 1 magányos példányt láttam”.
- Tömörkény, 1970, 08. 07. BANKOVICS A. a Csaj-tavon 1 példányt észlelt.

II. Kisalföld

1. Győri-medence

A)

- Bezenye, dátum nélkül, TÖMÖRKÉNY T. és CSIBA L. megfigyelése szerint: költött.
- Csorba, 1915—16. SCHENK J. érkezését észlelték.
- Felsőlövő, 1908. 04. 01. SCHENK J. tavaszi érkezés.
- Fertőszéplak, 1924. 10. 01. BREUER GY.
- Győr, 1912. 03. 29. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
- Hanság, 1933 nyara. STUDINKA L. „... 6 ugartyúkot láttak, de fészket még nem találtam”.
- 1933. 10. 31. STUDINKA L. 2 példányt figyelt meg.
- Hegykő, 1901. 06. 18. CHERNEL I. „... két pelyhes fiókat küldtek . . . mind-egyiknek gyomrában egy-egy jókora tavibéka volt”.
- Márialiget, dátum nélkül, TÖMÖSVÁRY T. és CSIBA L. szerint költött.
- Mihályi, 1906. 08. 29. CHERNEL I. „... egy kinőtt példányt kaptam. . .”
- Rajka, dátum nélkül, TÖMÖSVÁRY T. és CSIBA L. szerint itt is fészkel.

B)

- Újkér, 1959. 09. 28. — 10.05. SOLYMOSSY L. jól sikerült költésről ír; 8 példányt rendszeresen megfigyelt.

2. Győr—tatai teraszvidék

A)

- Gönyű, 1940. KEVE A. és NAGY L. fiatalot talált, és ősszel 80 fős csapatát figyelt meg.

Györszentjános, 1926. 10. 04. HEGYMEGHY D. vonulási észlelés.

B) nincs adatom.

3. Marcal-medence

A)

Békás, 1922. 10. GUÁRY E. „... két példányt lövetett. . . Itt ez a madár nagy ritkaság.”

Mezőlak, dátum nélkül, VASVÁRY M. lőtt példány testméretei.

B) nincs adatom.

III. Alpokalja

1. Soproni- és Kőszegi-hegység

A)

Gyöngyösapáti, 1914. 10. 24. CHERNEL I. „egy példány”.

Kőszeg, 1859. CHERNEL I. egyet lőttek Walmühle mezején (a jelenlegi nemezhagyár melletti rétság; in litt. BECHTOLD I.).

— 1860-as évek, CHERNEL I. „...került egy kézre, mely gyűjteményemben van”.

— 1896. 04. 18. GAÁL G. tavaszi érkezés.

— 1914. 11. 03. CHERNEL I. „4 db, egy meglőve”.

— 1914. 11. 04. CHERNEL I. 1 db.

— 1914. 10. 27. CHERNEL I. szól.

Sopron, 1881. 10. 02. AUMÜLLER I. 1 db juv. ♀ a Lékai-vár gyűjteményében, coll. WALLNER I.

— 1896. 04. 09. GAÁL G. tavaszi érkezés

B) nincs adatom.

2. Nyugat-magyarországi kavicstakaró

A)

Döröske, 1894. 10. 13. KÖVES E. és MOLNÁR L. gyűjteményében volt, coll. volt, coll. TULI J. „A madár egyedül volt egy tarlón: ivara ♂.”

Horvátnádajka, 1930. 10. 29. KÖVES E. gyűjteményben volt, coll. THIRINGER J.

Kalló, 1859. CHERNEL I. „... lövetett egy példány ...”

Kemenesalja, 1885. 04. 11. CHERNEL I. „...-ról kaptam ...”

Nádasd, 1902. 04. 02. VEZÉNYI Á. tavaszi érkezés.

Szombathely, 1884. 10. CHERNEL I. „... lövetett ...”

— 1901. 04. 01. CSABA J. 1 példány a szombathelyi múzeum elpusztult gyűjteményében, coll. CHERNEL I.

(Vas) Surány, 1891. 04. 04. AUMÜLLER I. 1 ad. hím a Lékai-vár gyűjteményében, coll. SCHULZ E.

Vép, 1920. KÖVES E. a vépi kastély gyűjteményében volt, coll. THIRINGER I.

B) nincs adatom.

IV. Dunántúli-dombság

1. Zalai-dombság

A)

Égenföld (Sármellék), 1922. 10. 28. KELLER O. őszi vonuláson 2 db.

Nagykanizsa, 1941. 06. 09. BARTHOS GY. „... 2 zápos ugartyúktójasra találtam. . .”

— 1943. 05. BARTHOS GY. „... 2—3 ugartyúktójaszt találtak. . . egy fiókat is. . . legkorábban 07. 24-én és legkésőbb 11. 13-án észleltem”.

B) nincs adatom.

2. Belső-Somogy

A)

Gyótapuszta, 19. . . 10. 10.—11. 03. BARTHOS GY. „... évről évre megjelennek az ugartyúk 12-től 50 példányig való csapatai. . .”

— 1920. 04. 24. BARTHOS GY. „... lövetett. . . 20 év után az első, melyet itt láttam”.

— 1929. 09. 03. VASVÁRY M. lőtt példány testméretei. Ötvös-Kónyi, 1921. 04. 12. CHERNEL I. szántáson 1 példány.

B)

Balatonkeresztúr, 1968. 10. 12. KEVE A. friss vetésben 14 db, megfigyelő TAMÁS J.

Balatonszentgyörgy, 1971. 09. 09. KEVE A. tarlón 14 db, megfigyelő TAMÁS J.

Fonyódliget-Jankovichtelep, 1962. 04. 30. KEVE A. „... parti feketefenyőültetvényben (akkor kis csemeték) szól. . .”

3. Külső-Somogy

A)

Balatonboglár, 1921. ősz. CHERNEL I. „... a part mentén levő futóhomokterületen. . .”

B) nincs adatom.

4. Mecsek és környéke

A) nincs adatom.

B)

Baranya megye, lelőhely nélkül, 1948. ősz. GERÉBY GY. „... lőtt példány., mely preparálva a MAVOSZ pécsi irodájába került. . .”

V. Dunántúli-középhegység

1. Bakony

A)

Csór, 1935—38.* MÁTÉ L. „7—8 pár tartózkodik ezen a vidéken”.

— 1938. 05. 08. RADEZKY J. fészkelve találta.

— 1939. 05. 09. RADEZKY J. fészkelve találta.

— 1944. 06. 20. TAPFER D. 3 példányt észlelt.

Hajmáskér, 1926. 11. 08. BURNOVSZKY I. 1 példány elejtve.

Iszkaszentgyörgy, 1932.* RADEZKY D. „fészkelve találtam”.

B)

Csór, 1948. 06. 20. TAPFER D. „... 5 esetben figyeltem meg. . . fiókat, fiatalat nem találtam”.

* a publikáció dátuma.

- 1953. 04. 25. WARVAKOVSZKY E. a kopár platón 4 példány.
  - 1954. 05. 28. WARVAKOVSZKY E. fészekalját, majd később fiókait találta a platón, feketefenyő-telepítés mellett.
  - 1957. 07. TAPPER D. 1 példányt észlelt.
  - 1958. 07. 07. WARVAKOVSZKY E. 1 példányt észlelt.
  - 1975. 04. 25. WARVAKOVSZKY E. a meszes tetőn 1 példány.
- Inota, 1957. 09. 08. WARVAKOVSZKY E. „... legelőn 6 példányt észleltem”.

2. Budai-hegység

A)

- Budai hegyek, 1932. 04. eleje. SCHMITT Z. „FÁBA D. preparátornál”.
- Tárnok, LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
- 1912. 04. 10. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
  - 1912. 05. 19. RADEZKY J. „... nagy kiterjedésű, gyér fűvű, kövecses, kopár fennsíkján 4—5 pár költött”.
  - 1913. 04. 10. LAMBRECHT K. tavaszi érkezés.
  - 1914. SCHENK J. érkezését észlelték.
  - 1919. 04. 20. RADEZKY D. észlelés.
  - 1921. 04. 30. RADEZKY D. észlelés.
  - 1922. 04. 19. RADEZKY D. tavaszi vonuláson.
  - 1925. 05. 15. RADEZKY J. fészkelve találta.

B) nincs adatom.

VI. Északi-középhegység

1. Bükk

A)

Miskolc, 1924. 10. 20. PAJOR T. „1 példány elejtve”.

B) nincs adatom.

Az előfordulási helyek összegezésekor csak a jelenlegi országhatárokon belüli adatokat vettem figyelembe. Ennek ellenére igen értékesnek tartom madár-tantörténeti szempontból az ugartyúknak a hazai irodalomban való első említését és ábrázolását — mely forrásra DR. KEVE A. volt szíves felhívni figyelmet — PILLER M.—MITTELPACHER L. Iter per Poseganam 1782 c. munkájában, amely ugyan tévesen *Charadrius illyricus*-nak, tehát új fajnak írja le a madarat.

Az adatok értékelése, következtetések

A 6. ábrán összegeztem az előbbieken felsorolt valamennyi megfigyelési-fészkelési adatot, feltüntetve az egyes észlelő helyeken a megfigyelés gyakoriságát is.

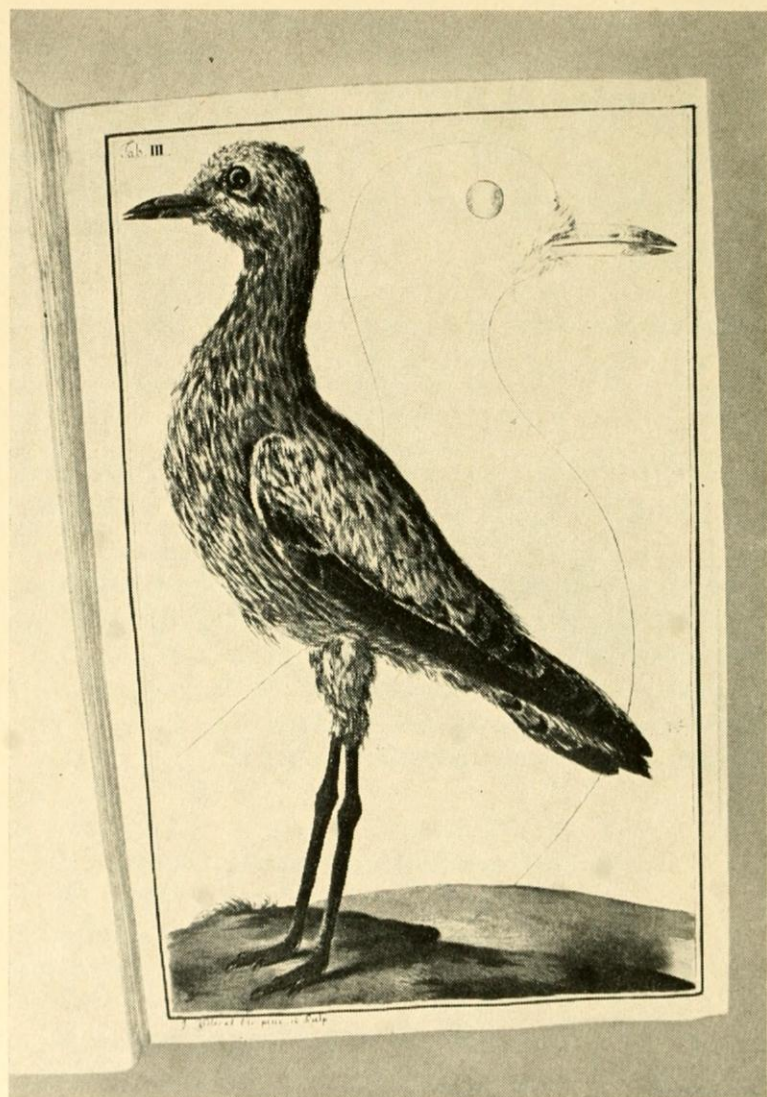
Az összesítés alapján megállapítható, hogy hazánknak szinte minden 400 m tengerszint feletti magasságot meg nem haladó tájegységén észlelték már ezt a fajt. A megfigyelések legsűrűbbek a Kiskunságon, a Maros—Körös közén, a Zámolyi-medencében, a Dunántúli-középhegység egyes fennsíkjain, a Hortobágyon, valamint — legalábbis a jelen század elején — az Alpok-alján.

Ugyanezt a sorrendet állíthatjuk fel — a Zámolyi-medence és az Alpokalja kivételével — a költőhelyeket vizsgálva is (7. ábra).

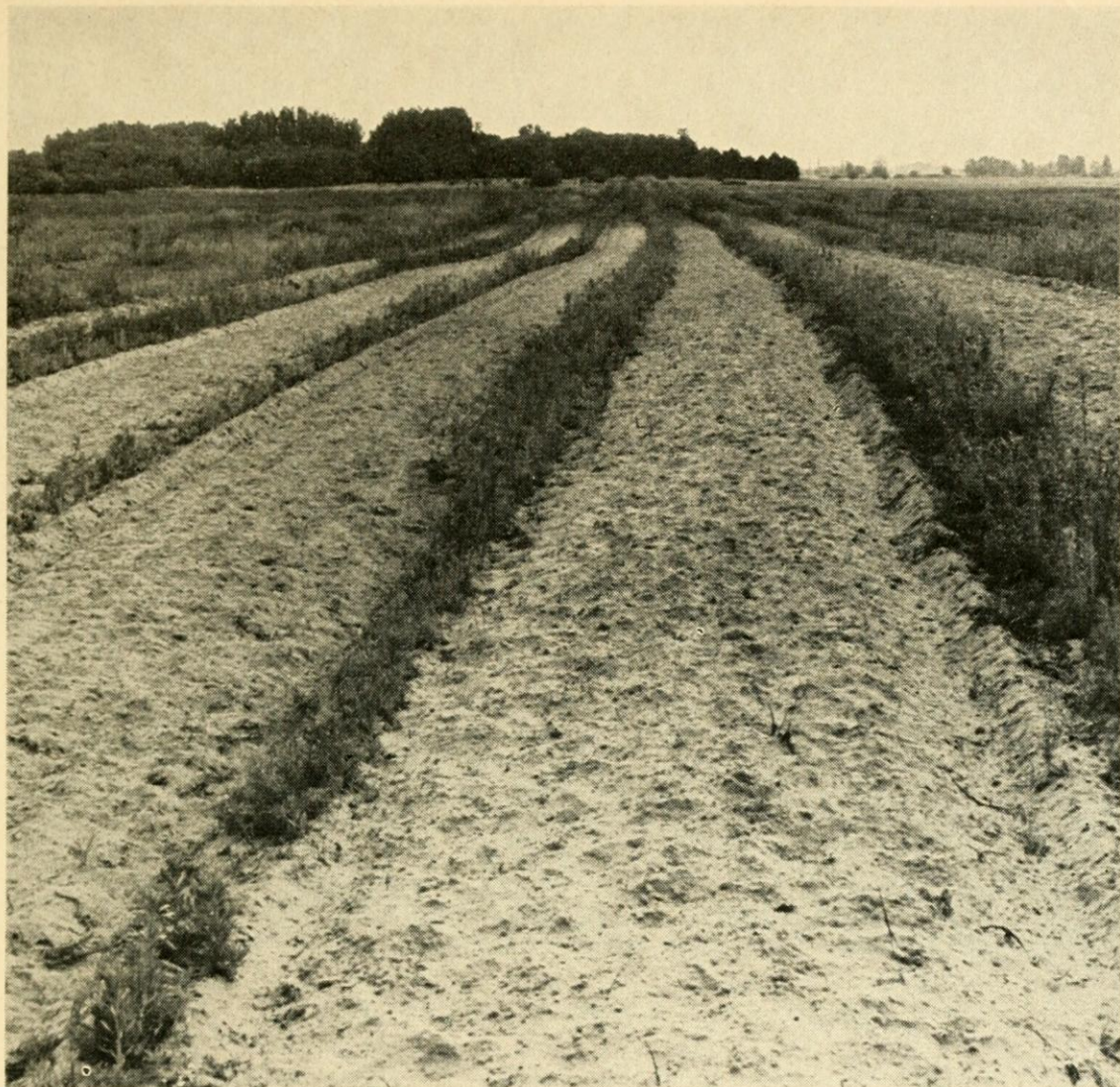
A továbbiakban a költőhelyek és az egyes éghajlati elemek területi eloszlásának, ill. a talajtípusoknak egymáshoz való viszonyát vizsgáltam. Tisztázni kívánván azt, hogy az oedienemus area milyen igényeket támaszt a környezettel szemben.

Ennek során két szignifikánsan jelentkező összefüggésre bukkantam. A fészkelőhelyek földrajzi elhelyezkedését erősen befolyásolja egyrészt az évi átlagos napfénytartam, másrészt a legkisebb júliusi légnedvesség értéke. Világosan kitűnik, hogy a fészkelések ott a leggyakoribbak, ahol az átlagos napfénytartam eléri vagy meghaladja az évi 2000 órát, illetve ahol a legalacsonyabb, 42—46%-os júliusi légnedvesség (KAKAS, 1960) alakul ki (8—9. ábra).

E két feltételt leginkább a Székesfehérvár—Szeged—Hortobágy háromszög elégíti ki, melyet BACSÓ (1959) éghajlatkörzet-felosztása az Alföld leg-

6. Die erste heimische Abbildung des Triels (Illustration von Piller – Mittelpacher, 1783) — Az ugartyúk első hazai ábrázolása (Piller – Mittelpacher, 1783 illusztrációja alapján) (Fotó: Kapocsy Gy.)

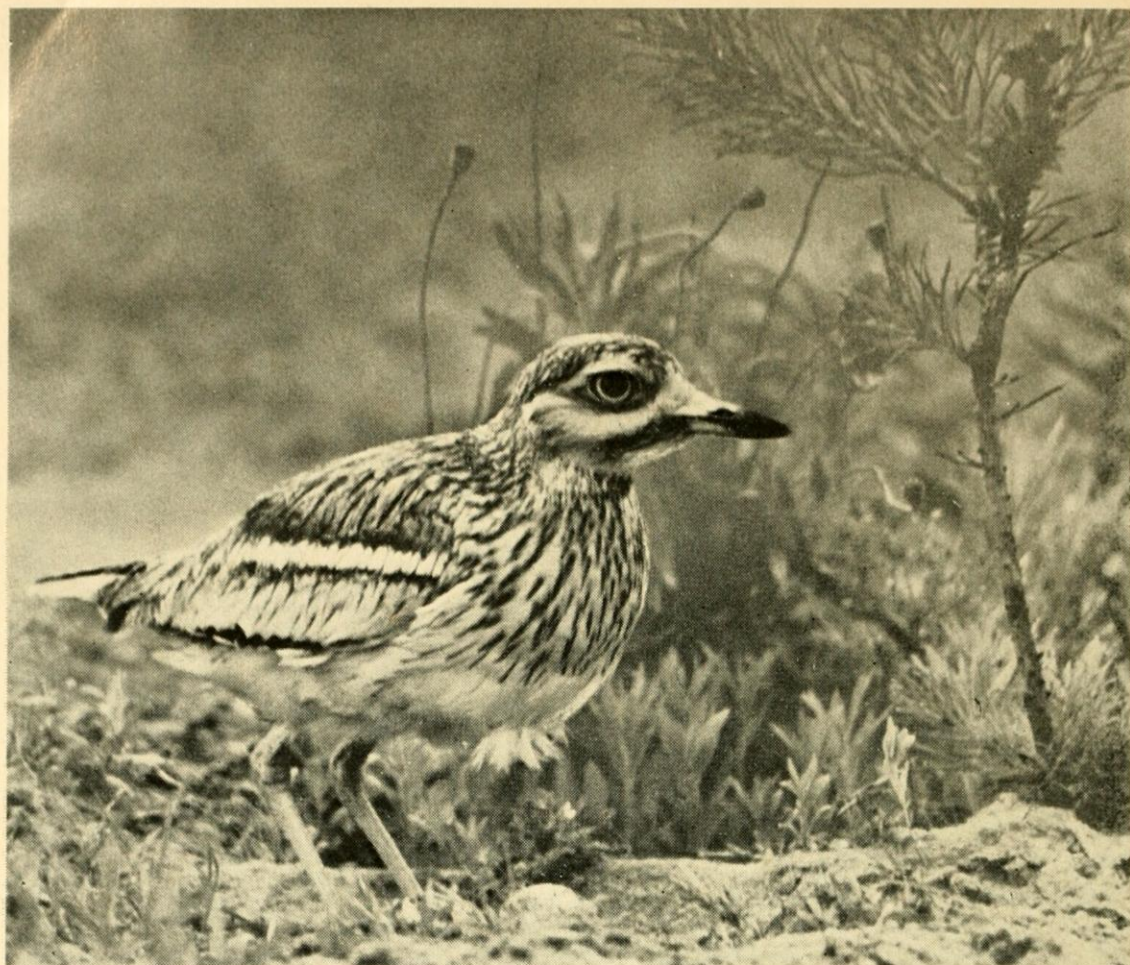

7. Die Schwarzkiefer-Aufforstung ist ein häufiges Trielbiotop. Mánatelek, 1976. 6. 17. —
A feketefenyő-telepítés gyakori költőbiotópja az ugartyúknak. Mánatelek, 1976. 6. 17. (Fotó:
Mödlinger P.)

szárazabb középső (I.b) és a legforróbb nyarú déli (I.c) alkörzetként tart nyilván. Értelemszerűen ez a terület egyben az ország csapadékban legszegényebb része is. Kevés fészkelőhelyen hullik évi 550 mm csapadéknál több (BACSÓ, 1959).

Talajtani szempontból elemezve a fészkelőhelyek elhelyezkedését, megállapíthatjuk, hogy az ugartyúk elsősorban az azonális és az intraazonális talajokat részesíti előnyben. Ezek az előbbi esetben a futóhomok (Kiskunság) és az öntéstalajok (Alsó-Tisza vidéke, Marcal-medence), az utóbbiban a szoloncsák (Kiskunság) és a szolonyec (Hortobágy) szikesek. A fészkelőhelyek jóval kisebb arányban találhatóak az egyéb talajtípusokon, mint a mezősi talajokon (Bácskai-löszhát), a meszes agyagtalajokon (Mosoni-síkság), erdőtalajokon (Belső-Somogy) és a láptalajokon (Fertő—Hanság m.).

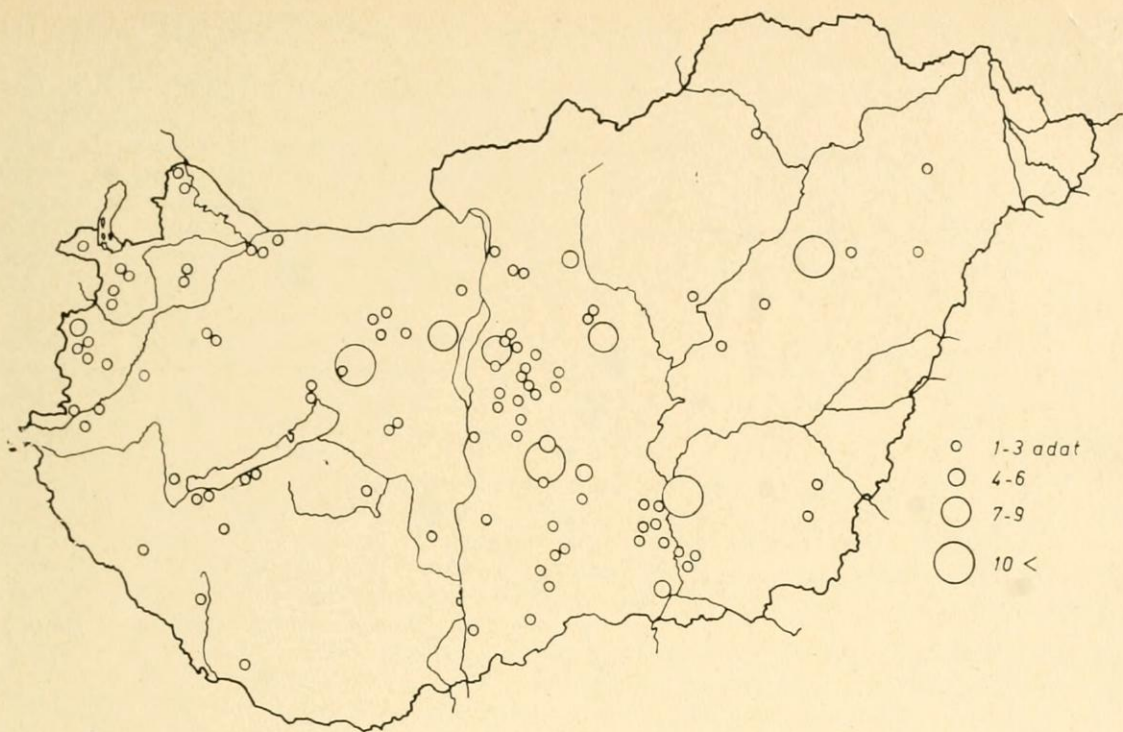
Feltétlen külön említést érdemelnek a Bakony és a Budai-hegység mészköves fennsíkjain elhelyezkedő fészkelőhelyek. A Keleti-Bakonyban, a Csór feletti Baglyas (363 m tszf.) platója (MÁTÉ, 1935; WARVAKOVSKY, 1954

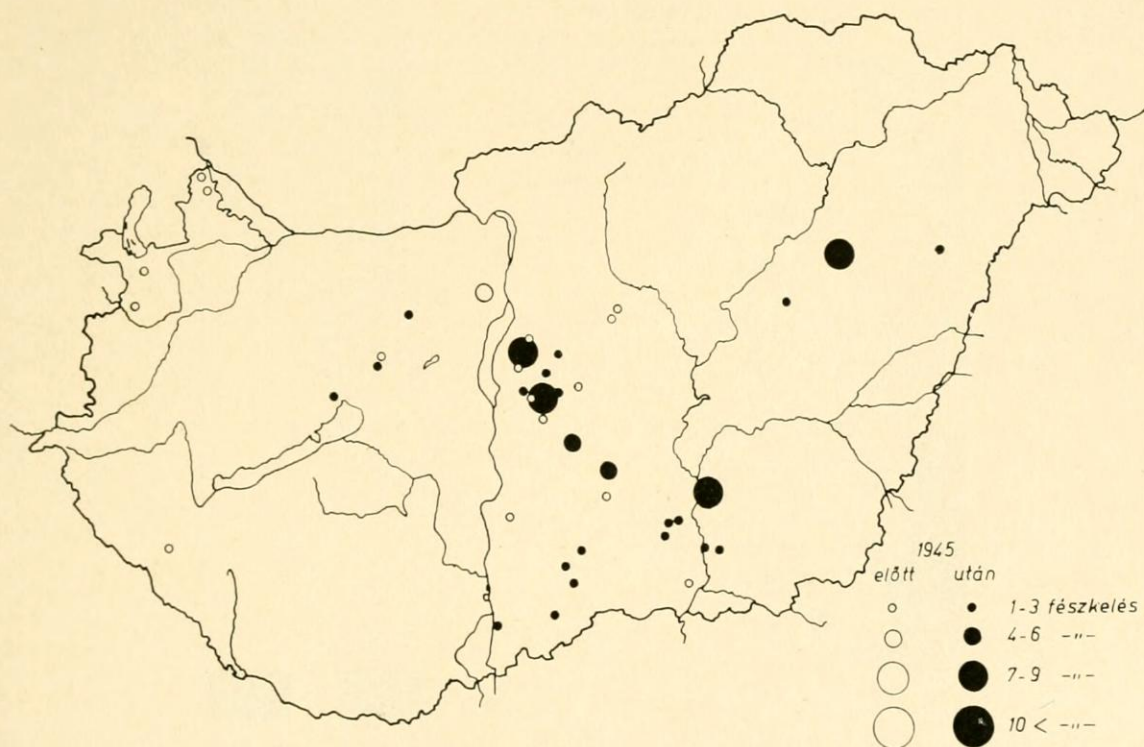
8. Der Trialet lässt sich auf seine Eier nieder. Mánatelek, 1976. 6. 15. — Tojásaira ereszkedő ugartyúk. Mánatelek, 1976. 6. 15. (Fotó: Mödlinger P.)

in litt. TAPFER, 1966), ill. az Iszkaszentgyörgy feletti platók (227 m tszf.) (RADEZKY, 1932; TAPFER, 1966).

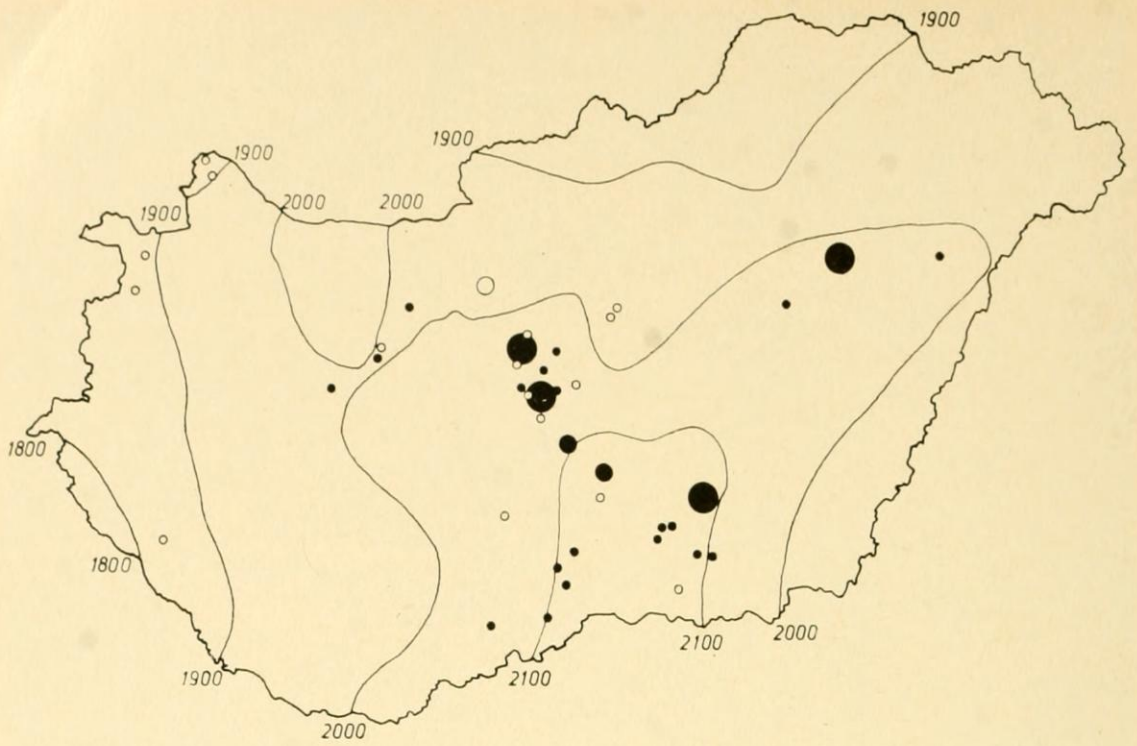
A Budai-hegység déli előteréhez tartozó Érd-sóskúti mészköves fennsíkról (334 m tszf.), Tárnok környékéről ismeretesek fészkelések (RADEZKY, 1912). Ezeknek, az átlagostól lényegesen magasabban fekvő fészkelőhelyeknek (összehasonlításként pl. Szentés 87 m tszf.) a kialakulását minden bizonnyal a talajadottságok mellett mikroklímatis tényezők kedvező volta tette lehetővé. Végül Dr. Keve Andrásnak és a MME tagjainak hálás köszönetemet fejezem ki az adatgyűjtés során nyújtott támogatásukért.

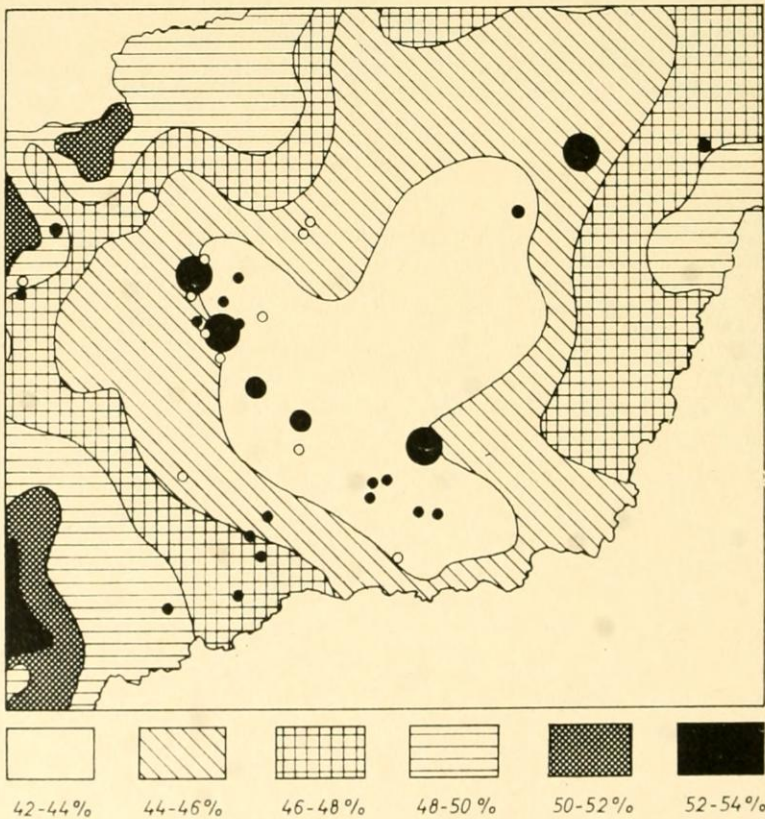
9. Vorkommen des Triels in Ungarn, mit Hinsicht auf seine Häufigkeit — Az ugartyúk előfordulása Magyarországon, figyelembe véve az előfordulás gyakoriságát is

10. Brutplätze des Triels und Häufigkeit der Bruten vor und nach 1945 — Az ugartyúk költőhelyei és a költés gyakorisága 1945 előtt és után, a kapott adatok alapján

11. Brutplätze und durchschnittliche Jahreseinstrahlung der Sonne – A költőhelyek és az átlagos évi napfénytartam

12. Brutplätze und minimale Luftfeuchtigkeit in Juli – A költőhelyek és a legkisebb júliusi légnedvesség

- Aumüller, I.* (1966—1970): Vogelsammlung der Burg von Léka. Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője. 4. sz. p. 53—54. p.
- Bacsó N.* (1959): Magyarország éghajlata. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bacsó—Kakas—Takács* (1953): Magyarország éghajlata. Országos Meteorológiai Intézet kiadványa, Budapest.
- Barthos Gy.* (1927—1928): Ugartyúkok állandó átvonulása. *Aquila*. 34—35:395.
- Barthos Gy.* (1959): Ugartyúk fészkelése Dél-Zalában. *Aquila*. 66:275.
- Beretz, P.* (1944—1947): The avifauna of the Fehértó near the town Szeged. *Aquila*. 51—54:51—78.
- Bécsy, L.* (1974): Angaben zur Vogelwelt des Waldes von Peszér. *Aquila*. 78—79:97.
- Bielz, E. A.* (1856): Fauna der Wirbeltiere Siebenbürgens. Hermannstadt. 200, pp. 114. p.
- Cerva, A. F.* (1899): Ortygometra pygmaea NAUM. *Aquila*. 6:85.
- Chernel I.* (1898): Vas megye állatvilága, Madarak. Magyarország vármegyéi és városai. Vas vármegye. 486—492. p.
- Chernel I.* (1907): Adatok Magyarország madárfaunájához. *Aquila*. 14:181.
- Chernel I.* (1917): Adatok Magyarország madárfaunájához. *Aquila*. 24:13.
- Chernel I.* (1921): Jegyzetek a Balaton mellékéről 1921 őszén. *Aquila*. 28:129.
- Chernel I.* (1921): Ugartyúk (*Oedienemus scolopax* Gm.) Somogy megyében. *Aquila*. 28:177.
- Csaba J.* (1962—1963): Faunisztikai adatok a szombathelyi múzeum elpusztult madár-gyűjteményéből. *Aquila*. 69—70:267.
- Csaba J.* (1966—1967): Madártani adatok Chernel István naplójából. *Aquila*. 73—74:173.
- Greissinger M.* (1888): A madarak költözése Szepes vármegyében. M. Orsz. Termvizsg. 1888. aug. 23—28-án Tátrafüreden tartott XXIV. vándorgyűlése. 137—151. p.
- Guáry, E.* (1922): *Oedienemus scolopax*. *Aquila*. 29:172.
- Igmándy J.—Bán T.* (1937): Adatok Hajdú vármegye madárfaunájához. Debreceni Szemle. 1937. július—szeptember. 192—194. p.
- Kakas I.* (1960): Magyarország éghajlati atlasza. OMI kiadv. Budapest.
- Kárpáti L.* (1975): Madarak a baresi ősborkásiban. *Búvár*. XXX:11:501—503.
- Keve, A.* (1940): Mitteilungen über die Ornithologie der mittleren Donau. *Folia Zool. et Hydrobiol.* X:450—479.
- Keve, A.—Sági, K.* (1970): Die Vogelwelt von Keszthely und ihre Umgebung. Resultationen investigationum rerum naturalium Montium Bakony VII. 13. p.
- Máté L.* (1935—1938): Gyurgyalag és ugartyúk fészkelése Csór vidékén. *Aquila*. 42—45:675.
- M. O. K.* (1895): A madárvonulás Magyarországon az 1894. év tavaszán. *Aquila*. 2:17,18,54.
- M. O. K.* (1896): 2. évi jelentés (1895). *Aquila*. 3:29, 31.
- M. O. K.* (*Gaál Gaston*) (1897): 3. évi jelentés — 1896. *Aquila*. 4:89, 103.
- M. O. K.* (*Gaál Gaston*) (1898): 4. évi jelentés — 1897. *Aquila*. 5:
- M. O. K.* (*Schenk Jakab*) (1899): 5. évi jelentés — 1898. *Aquila*. 6:229.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1901): 6. évi jelentés — 1899. *Aquila*. 8:102.
- M. O. K.* (*Vezényi Á.*) (1902): 7. évi jelentés — 1900. *Aquila*. 9:137.
- M. O. K.* (*Vezényi Á.*) (1903): 8. évi jelentés — 1901. *Aquila*. 10:168.
- M. O. K.* (*Vezényi Á.*) (1905): 9. évi jelentés — 1902. *Aquila*. 12:59, 76.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1905): 10. évi jelentés — 1903. *Aquila*. 12:177.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1906): 11. évi jelentés — 1904. *Aquila*. 13:48, 61.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1906): 12. évi jelentés — 1905. *Aquila*. 13:121, 137.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1907): 13. évi jelentés — 1906. *Aquila*. 14:85, 114.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1908): 14. évi jelentés — 1907. *Aquila*. 15:104, 137.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1909): 15. évi jelentés — 1908. *Aquila*. 16:93, 124.
- M. O. K.* (*Greschik J.*) (1910): 16. évi jelentés — 1909. *Aquila*. 17:88.
- M. O. K.* (*Lambrecht K.*) (1911): 17. évi jelentés — 1910. *Aquila*. 18:31, 131.
- M. O. K.* (*Lambrecht K.*) (1912): 18. évi jelentés — 1911. *Aquila*. 19:59, 145.
- M. O. K.* (*Lambrecht K.*) (1913): 19. évi jelentés — 1912. *Aquila*. 20:33, 130.
- M. O. K.* (*Lambrecht K.*) (1914): 20. évi jelentés — 1913. *Aquila*. 21:158.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1915): 21. évi jelentés — 1914. *Aquila*. 22:18.
- M. O. K.* (*Schenk J.*) (1916): 22. évi jelentés — 1915/16. *Aquila*. 23:22.
- Mödlinger, P.* (1973): Über eine Zucht des Triels (*Burhinus o. oedienemus*). *Die Gefiederte Welt*. 97:123—124.
- Piller, M.—Mittelpacher, L.* (1783): Iter per Poseganam Slavoniae provinciam mensibus Junio, et Julio Anno MDCCLXXXII. Budae, Typis Regiae Universitatis.

- Radetzky D. (1932):* Ritkábban megfigyelhető madárfajok hazánkban. *Kócsag*. 5:56.
- Schenk J. (1919):* Madárvonulási adatok. *Aquila*. 26:70.
- Schenk J. (1920):* Madárvonulási adatok. *Aquila*. 27:42.
- Schenk J. (1921):* Madárvonulási adatok. *Aquila*. 28:119.
- Schmitt Z. (1932):* Előfordulási adatok. *Kócsag*. 5:124.
- Solyomossy L. et al. (1962—63):* Adatok a Dunántúl madárvilágához. *Aquila*. 69—70:262.
- Sterbetz I. (1956—1957):* A hódmezővásárhelyi Sasér természetvédelmi terület madárvilága. *Aquila*. 63—64:182, 191.
- Sterbetz I. (1958):* A hódmezővásárhelyi szikések madárvilága. *Aquila*. 65:194.
- Sterbetz I. (1959):* Újabb adatok a Saséri rezervátum és a hódmezővásárhelyi Fehértó madárvilágához. *Aquila*. 66:293.
- Studinka L. (1931—1934):* Faunisztikai adatok a lébényi Hanságból. *Aquila*. 38—41: 248—250.
- Szemere, L. (1922):* Gyűjtemények. *Aquila*. 29:220.
- Udvarhelyi K.—Futó J.—Moholi K.—Pápiáné E. M.—Zétényi E. (1973):* Magyarország természeti és gazdasági földrajza. Második kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Vasváry M. (1939—1942):* Nünüke mint madártáplálék. *Aquila*. 46—51:475—476.
- Vasváry M. (1952—1955):* Magyarország madarak méretei. *Aquila*. 59—62:178.
- Vertse A. (1931—1934):* Bugac puszta madárvilága 1934 augusztusában. *Aquila*. 38—41:186—189.
- Warga K. (1922):* Madárvonulási adatok. *Aquila*. 29:113, 122.
- Warga K. (1923—1924):* Madárvonulási adatok. *Aquila*. 30—31:206, 211, 224, 226.
- Warga K. (1925—1926):* Madárvonulási adatok. *Aquila*. 32—33: 75, 77, 108, 110.
- Warga K. (1927—1928):* Madárvonulási adatok Magyarországból. X. jel. *Aquila*. 24—25: 269, 280.

Vorkommen und Ökologie des Triels in Ungarn

Mödlinger Pál

Meine Materialsammlung über dem Triel fasst etwa 200 Jahre ungarischer Literatur zusammen, von 1782 bis heute. Die Materialsammlung habe ich am 1976. 05. 30. abgeschlossen. Die Vorkommensdaten teilte ich in zwei Periode: *A*) bis 1945 und *B*) nach 1945. Im Bewertungsteil, wo die Nestdaten mit der Verteilung der Klimaelemente, sowie mit den Bodenarten verähnlicht wurde, figurieren schon alle Nestdaten.

Die Vorkommensdaten werden im ungarischen Text detailliert. Bei Summierung der Vorkommensdaten wurden nur diejenige binnen den heutigen Grenzen berücksichtigt. Trotzdem finde ich für sehr wertvoll die erste Erwähnung und Abbildung des Triels in der einheimischen Literatur aus ornithologisch-historischen Gründen — auf die Quelle wurde ich von DR. KEVE, A. aufmerksam gemacht — im Werk *Iter per Poseganam 1782* von PILLER M. — MITTELPACHER L., das zwar irrtümlich die Art als *Charadrius illyricus*, also eine neue Art, beschreibt.

Bewertung der Daten, Schlußfolgerungen

Auf der Abbildung 6. habe ich alle früher erwähnte Beobachtungs- und Nestdaten summiert, mit Hinweis auf die Zahl der Vorkommen bei den Beobachtungsstellen.

Auf Grund der Daten ist es festzustellen, daß im unseren Land in fast allen nicht über 400 m gelegenen Landesteilen die Art schon festgestellt wurde. Die meisten Beobachtungen stammen aus Kiskunság, zwischen Maros und Körös, Zámoly-Becken, einige Hochflächen des Mittelgebirge von Dunántúl, Hortobágy, sowie, mindestens Anfang dieses Jahrhunderts, von Westungarn.

Die gleiche Reihenfolge kann — mit Ausnahme von Zámoly—Becken und Westungarn — durch Analyse der Brutplätze zusammengestellt werden (Abb. 7).

Im weiteren überprüfte ich Verhältnis der Brutplätze und einiger klimatischer Elemente, sowie der Bodentypen. Ich wollte klären was für Ansprüche werden von *Oedicnemus* hinsichtlich der Umgebung erhoben.

Während dies fand ich zwei signifikante Zusammenhänge. Die Verteilung der Brut-

plätze wird teils von der jährlichen Sonneneinstrahlung, teils von der minimalen Juli-Feuchtigkeit beeinflusst. Es wird klar, daß die Brut dort ist am häufigsten, wo die Durchschnittseinstrahlung erreicht, oder übersteigt die 2000 Stunden, oder wo die Juli-Feuchtigkeit die niedrigste 42—46% ist (KAKAS, 1960) (Abb. 8—9.).

Diese beide Voraussetzungen werden am besten vom Dreieck Székesfehérvár—Szeged—Hortobágy erfüllt, das von BACSÓ (1959) in seiner Klimatklassifizierung als die trockenste mittlere Gegend der Alföld (I. b) und die mit heißestem Sommer bezeichnet wird. Sinngemäß ist diese Gegend gleichzeitig der niederschlagarmste Teil des Landes. Es gibt wenig Brutplätze, wo jährlich mehr als 550 mm Niederschlag erreicht wird (BACSÓ, 1959).

Die Verteilung der Brutplätze aus Hinisicht der Bodenkunde analysierend läßt sich feststellen, daß der Triel die zonale und intrazonale Böden bevorzugt. Im vorigen Fall sind diese: Flugsand (Kiskunság) und die alluviale Böden (Untere Tisza, Marcal-Becken) im letzteren Solontschak (Kiskunság) und Solonietz (Hortobágy) Salzböden. Es sind viel weniger Brutplätze an anderen Bodentypen zu finden, wie loeß (Bácska Loeßrücken), an kalkhaltigen Tonböden (Moson-Ebene), Waldböden (Innere Somogy und an Moorböden (Fertő—Hanság).

Es sollen die Brutplätze auf den Kalkplateaus der Bakony und Buda Gebirge besonders erwähnt werden. Im Ostbakony Baglyas über Csór (363 m) (MÁTÉ, 1935; WARVAKOVSKY, 1954 in litt. TAPFER, 1966) und die Plateaus über Iszkaszentgyörgy (227 m) (RADEZKY, 1932; TAPFER, 1966) sind hervorzuheben.

Im südlichen Vorraum der Buda Gebirge von dem Érd—Sóskút Kalksteinplateau (334 m) und nahe Tárnok sind Brüten bekannt (RADEZKY, 1912). Diese viel höher als der Durchschnitt gelegene Brutplätze (im Vergleich Szentes 87 m) wurden wohl über die Bodengegebenheiten von den mikroklimatischen Faktoren begünstigt.

Anschrift des Verfassers:
Mödlinger Pál
Budapest, Postfach 469
ZOO
H—1371